Zsigmond Anna

„Cigányoknak nevezett emberek" („the people called Gypsies") az Amerikai Egyesült Államokban[1]

A tanulmány a polgárjogi mozgalom hatásaival és a romák helyzetével foglalkozik az Egyesült Államokban. Milyen szerepet vállalnak a romák a polgárjogi mozgalmakban, rendelkeznek-e szervezett civil mozgalommal? Hogyan valósul meg, ha egyáltalán megvalósul, a többszínű, többetnikumú társadalomban a romák oktatása? Az alábbiakban ezekre a kérdésekre próbálok választ találni. Tény, hogy ellentétben az európai helyzettel, az Egyesült Államokban minden erőfeszítés ellenére, igen kevés iskolát sikerült alapítani romák számára, és azok is, kevés kivétellel, mind sikertelennek bizonyultak.[2]

Az amerikai polgári és szabadságjogokat ismertető honlap kezdőlapja[3]

Az amerikai alkotmány szövegét a pennsylvaniai Philadelphiában fogadták el 1787. szeptember 17-én, ratifikációjára az elkövetkező években minden államban sor került. Összesen huszonhét alkalommal módosították; az első tíz alkotmánymódosítás *Bill of Rights* néven ismert. A XIII. alkotmánykiegészítés (1865) eltörölte a rabszolgaságot: az Egyesült Államokban vagy annak fennhatósága alá eső területen sem rabszolgaság, sem kényszerű rabszolgaság nem fordulhat elő, kivéve bűncselekmény elkövetéséért kiszabott büntetés esetét, amikor az elkövetőt törvényes eljárással kell elítélni. A XIV. alkotmánykiegészítés konkrét történeti előzménye az északi, rabszolgaság-ellenes államok győzelme a polgárháborúban, amelyet követően biztosítani kellett, hogy az Amerikai Egyesült Államok egyik lakosától se lehessen megvon-

1 Andrew Johnson elnök (1866), [online] http://www.encyclopedia.com/topic/Legislative_bills.aspx [2012.11.05.]

2 Ian Hancock, 1999.

3 Forrás: [online] http://americanhistory.pppst.com/civilrights.html [2012.11.05.]

ni az alapvető állampolgári jogokat és szabadságokat. A kiegészítés leszögezi: az Egyesült Államok minden polgára egyben az unió és a tagállam polgára is. A cikkely 1868-ban lépett hatályba. A XV. alkotmánykiegészítés (1870) kimondja, hogy a polgárok szavazati jogát sem az Egyesült Államok, sem annak egyik állama nem vonhatja meg vagy korlátozhatja fajra, színre vagy korábbi szolgaságra való hivatkozással, azaz egyik tagállam sem vonhatja meg polgáraitól mindazon mentességeket és jogokat, amelyek őket mint amerikai állampolgárokat az államszövetségben megilletik.

1865-ben megölték Abraham Lincoln elnököt. Halála megakadályozta, hogy a rabszolgák felszabadításáról (abolition) rendelkező XIII. alkotmánykiegészítésen túl az úgynevezett emancipációs, azaz jogegyenlőséget biztosítani hivatott (XIV. és XV.) alkotmánymódosításokat személyesen fogadtassa el. A merénylet a polgárháborút befejező időszak ellentmondásos politikai hangulatát mutatta. Az ellentétes törekvések súlyos konfliktusokat teremtettek, és a gazdasági szempontokon túl középpontba helyezték a rabszolgaság morális tényezőit, és a rabszolgák gazdasági hatékonyságának kérdését. Az elnök politikai hasznot húzott a győzelemből, szabadságot ígérve a déli rabszolgáknak. A tömeges rabszolgafelszabadítás politikai és társadalmi megrázkódtatást idézett elő, és ellenintézkedéseket indukált, ahogyan azt a Rekonstrukció évei (1867–1877) mutatják. A gazdasági mellett, társadalmi feszültséget is okozott a felszabadított rabszolgák új státusa. A rabszolgák felszabadításáról szóló alkotmánymódosítást kiváltó fejlemények egyike a polgárháború biztonsági megfontolásai voltak.

A jogi értelemben vett szabadság önmagában nem sokat ért. „Az amerikai igazságszolgáltatás szégyene, hogy a cigányok az egyetlen amerikai kisebbség, akik ellen a jog úgy lép fel, hogy a jogszabályok a faji hovatartozást specifikusan megnevezik. Mindez annak ellenére történik, hogy a jog ilyen alkalmazása alkotmányellenesnek minősül."[4]

Közel egy évszázad kellett ahhoz, hogy az 1950–1960-as években napirendre kerüljenek azok a kérdések, amelyeket nem rendezett megnyugtatóan a polgárháború. 1895-ben gondosan tervezett kampány után fokozatosan megalakultak a polgárjogi szervezetek, köztük 1909-ben az NAACP (National Association for the Advancement of Colored People). Az NAACP által vezetett hosszú és kitartó harc vezetett a *Brown v. Board of Education Topeka, Kansas (1954)* döntéshez,[5] amelyben az Egyesült Államok Legfelső Bírósága alkotmányellenesnek minősítette az 1896-os *Plessy v. Ferguson* döntését[6], és kimondta, hogy a szegregáció

4 Hancock, 1987, 84.

5 347 U.S. 483 (1954) May, 17 1954 *Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas.*

6 Zsigmond Anna (2005), 89. Az olyan törvények mint az 1890. évi Morril Act legalizálta a faji diszkriminációt a „separate but equal" doktrína révén. Ezt erősítette meg a Plessy v Ferguson ügyben hozott döntés (163 U.S. 537 (1896)), majd az ún. Plessy-doktrína kiterjesztése az állami iskolákra a *Cumming v. Richmond County Board of Education* (175 U.S. 528 (1899)) ügyben hozott döntés alapján. 1892-ben az [1/8 részben] színes bőrű Homer Plessy New Orleansban első osztályú vonatjegy birtokában helyet foglalt a „csak fehéreknek" jelzésű vagonban, amelyet felszólítás ellenére sem volt hajlandó elhagyni, ezért a kalauz erőszakkal eltávolíttatta a vonatról. A többfokú eljárás során Plessyt végül egy 1890-es törvény [Separate Car Act (Act 111] értelmében bűnösnek nyilvánították, és pénzbüntetést szabtak ki rá.

az egyenlő bánásmód tagadása, és a különválasztott oktatás egyenlőtlen. Egy évvel később a bíróság úgy rendelkezett, hogy meg kell indítani a deszegregáció folyamatát.[7] A Brown v. Board of Education of Topeka, Kansas ügyben hozott döntés igen nagy jelentőségű volt, többek között rámutatott a civil mozgalmak erejére, és hadat üzent a szegénység ellen. A szegények gyermekei számára az oktatásban nem érvényesültek az egyenlő feltételek, és ez jóval túlmutatott a feketék mozgalmán.

Az amerikai köz- és felsőoktatásban hozott bírósági döntések nyomán ma *reszegregációs* folyamatnak vagyunk tanúi. Különbséget kell tenni a deszegregáció és az integráció között. A deszegregáció a faji megkülönböztetés jogszabályokkal kikényszerített *de jure* megszüntetése, míg az integráció az oktatásban (ennek előfeltétele a deszegregáció) olyan társadalomszociológiai, pszichológiai és pedagógiai folyamat, amely egyebek közt magába foglalja a különböző bőrszínű, társadalmi státusú és anyagi helyzetű diákok hátrányos helyzetének megszüntetését, felzárkóztatását, az esélyek egyenlőségének megteremtését és tartós fenntartását; a társadalmi különbségek, a diverzitás, a multikulturalizmus elfogadását és elfogadtatását. Sok esetben esik szó a szegénységről, mélyszegénységről, de a kirekesztettség jelensége nem szerepel, pedig éppen ez jelzi a rasszista gyakorlatot.

A szegénység ördögi kör, és a deszegregációhoz fűzött remények nem hoztak átütő eredményeket. Az Egyesült Államok roma népessége, még akkor is, ha arányuk elenyésző a magyarországiakéhoz képest, ebben az ördögi körben él.

A Legfelső Bíróság több mint hatvan éve meghozott, történelmi jelentőségű döntése, a színes bőrűek iskolai diszkriminációját volt hivatott megszüntetni. Az elmúlt két évtizedben azonban kiderült, hogy a döntésnek főleg szimbolikus és nem tartalmi hatása volt az amerikai köz- és felsőoktatásra, az alacsony iskolai végzettség generációról generációra öröklődik.

STATE THE TOPEKA JOURNAL

Home Edition

By 2054 This Bill Should Be Terrific

SCHOOL SEGREGATION BANNED

Supreme Court Refutes Doctrine of Separate but Equal Education

High Tribunal Fails to Specify When Practice of Dual Schools Must Be Dropped by States

Turnpike Bonds Authorized So Suit Can Start

Court Ruling Hailed

Segregation Already Ending Here, Say School Officials

Future of Probe

Workmen Busy at Fairgrounds Setting Stage for Biggest Show

Rainfall Spread Far Over State

A Topeka State Journal címlapja 1954. május 17-én[8]

7 Zsigmond Anna (2005), 91.

8 [online] http://www.kansasmemory.org/item/415 [2012.11.05.]

Cigány rabszolgavásár a Havasalföldön 1852-ben[10]

A cigány nép hatalmas diaszpórát alkot, több állam polgárait foglalja magában, nincs saját területe. Tagjai egyrészt a roma nyelv eltérő dialektusait használják, másrészt az őket körülvevő társadalmak számtalan nyelvét, továbbá többféle valláshoz és egyházhoz tartoznak. Kultúrájuk nemcsak a többségi környezettől különíti el őket, hanem a többi roma csoporttól is.

Az Egyesült Államokban a roma népesség száma nagyjából egymillió körül mozog. A pontos számot senki sem tudja, létszámuk folyamatosan nő. (Megjegyzendő, hogy Magyarországon a cigányság a legnagyobb kisebbség. Létszámuk – különböző becslések vannak forgalomban – a Kemény István által vezetett vizsgálatok adatai alapján, mintegy 650-700 ezer fő, nagyjából tehát minden 15. magyar állampolgár roma származású.) A cigányság önmagában is (több dimenzió mentén is) *erősen tagolt* népcsoport.[9]

Az Újvilágba a romákat az első gyarmatosítók hurcolták be rabszolgaként, már a 15. században. A nyugat-európai országok a „cigányproblémát" úgy kívánták megoldani, hogy nagy számban az újonnan felfedezett földrészre szállították őket. A spanyolok a mai Louisiana területére vitték a roma rabszolgákat („solución americana"), a franciák ugyancsak Louisianába és az Antillákra, a skótok, az angolok és a hollandok Virginiába, Barbadosra és Jamaicába. Dokumentumok bizonyítják egyébként, hogy Jamaicán a felszabadított fekete rabszolgák tulajdonába is kerültek romák.

A kutatók általában a „második nagy cigány vándorlás" néven emlegetik a kelet-európai cigányok 19. századi nyugati irányú migrációját. Thomas Acton[11] angol kutató szerint az 1820 és 1860 között zajló „emancipációs periódus" folyamán a romániai (munténiai/havasalföldi és moldáviai) fejedelemségek és a környező területek gazdasága telítődött a volt cigány rabszolgákkal, a sokfelé megjelenő nomád cigányok megerősítették a cigányellenes előítéleteket a többségi társadalmakban. Ilyen környezetből a végleges rabszolgafelszabadítást (1864) követően indult meg az „interkontinentális" migráció.

A 19. század második felében a cigány bevándorlás elsősorban a Balkánról Kelet-Európa országaiba, Nyugat-Európába és Amerikába irányult. A vándorló cigány csoportok többsége által beszélt nyelvet erős román hatás érte, ezért általában „oláh cigánynak" nevezik őket, ezzel is megkülönböztetve őket az Európa más részein már évszázadokkal korábban letelepedett cigányoktól.

9 [online] http://www.erikanet.hu/system//adatbazis_fajl.php?fajl_id=53402&meret=5 [2012.11.05.]

10 [online] http://en.wikipedia.org/wiki/File:Sclavi_Tiganesti.jpg [2012.11.05.]

11 Roma tanulmányok emeritus professzora, University of Greenwich, Nagy Britannia.

A társadalmilag, szociálisan és – legtöbb esetben – fizikailag izoláltan, rabszolgaként tartott romák nagyobb számban a rabszolgaság eltörlése *után érkeztek az Egyesült Államokba.*

Az Egyesült Államok, Kanada (és Ausztrália) az emigránsok gyűjtőhelyévé vált; a New York-i öbölben lévő Ellis Island (az újonnan érkező bevándorlók „szűrőállomása") még ma is fogalom, 1892 és 1954 között működött, ma bevándorlási múzeum.

A bevándorlók érkezése Ellis Island-i ellenőrző állomásra 1902[12]

A roma bevándorlók számáról csak becslések állnak rendelkezésre, jelentős részük gazdasági és társadalmi okok miatt nem deklarálta etnikai hovatartozását, csupán azt vallotta be, melyik országból érkezett az Egyesült Államokba. Az Ellis Islandről való távozásuk után a romák országon belüli migrációs mozgásáról nincs átfogó információ, gazdasági (foglalkoztatottsági) hatásuk nem volt számottevő, bár ismert, hogy az elmúlt két-három évtizedben érkezett romák többsége New Yorkban és Chicagóban telepedett le.[13] A szabad feketék és az európai zsidó bevándorlók mozgása és életvitele nyomon követhető (kezdetben Harlem, illetve New York East Side). A feketék későbbi „visszaköltözése" a déli államokba gazdasági és kulturális jellegű. Ezt jól mutatják a népszámlálási adatok.

Az amerikai cigányellenesség a rabszolgaság eltörlésének kezdeti éveihez kapcsolható, a romákat ez idő tájt színes bőrűekként („people of color") definiálták. Andrew Johnson elnök például megvétózta azt a törvényt, amely minden, az Egyesült Államok területén

12 [online] http://www.gjenvick.com/Immigration/EllisIsland/index.html [2012.11.05.].

13 [online] http://www.tshaonline.org/handbook/online/articles/pxrfh [2012.11.05.].

született embert amerikai állampolgárnak ismert el (ez volt az 1866-os Civil Rights Act, amelyet az elnöki vétó ellenére a Kongresszus mégis megszavazott és így életbe lépett). Johnson egyébként attól tartott, hogy a törvény a fehérek ellenében az általa színeseknek nevezett faj javát szolgálja majd, amely csoporthoz a feketék mellett a „cigányoknak nevezett embereket" („the people called Gypsies") is sorolta.

Miként arra a cigány származású Ian Hancock[14], az austini egyetem professzora felhívta a figyelmet: az Egyesült Államok több államában még mindig hatályosak kimondottan cigányellenes törvények, így az a marylandi törvény, amely a letelepedéshez vagy valamely vállalkozás beindításához ezer dollárt követelt a romáktól. Ha bármely cigányt letartóztatnak, minden vagyona és a vele utazó csoport tagjainak valamennyi vagyona elkobzásra és értékesítésre kerülhet annak érdekében, hogy az így befolyt pénzből fizessék ki azt a büntetést, melyet a bíróság szab ki a letartóztatott cigányra – írta elő a marylandi rendelkezés. Volt olyan texasi törvény, amely „a prostituáltakat, a cigányokat és a csavargókat" egy kategóriába sorolta; 500 dollárt követelt a romáktól abban az esetben, ha történetesen Texasban kívánnának élni.

Az amerikaiak képe a romákról a mai napig nagyon vegyes, hiszen a romantikus sztereotípiák gyakran keverednek negatív előítéletekkel. Az amerikai romák egyébként nem szeretik, ha „gypsynek" nevezik őket – a szó maga egyébként abból a közkeletű tévedésből ered, mely szerint a cigányok egyiptomi (Egyptian) származásúak lennének –, helyette a „romani" elnevezést preferálják. Ian Hancock szerint az amerikaiak lényegében semmilyen valós információval nem rendelkeznek a romákról. A kép, amely a cigányokról bennük él, leginkább a regények, versek, színművek, dalok, filmek által sugallt sztereotip elemekből tevődik össze, éppen úgy, mint Európában. A romákról szóló közhelyes leírás olyan mélyen gyökerezik, hogy talán soha nem lehet majd teljesen kitörölni.

Illusztráció a Bashalde (zenész) romákról[15]

Az Amerikai Egyesült Államokban különböző roma csoportok találhatók. A legnagyobb közösségként a Vlah, azaz a Balkánról kivándorolt („oláh") romákat tartják számon. Ők teszik ki az amerikai cigányság felét. További csoportok: a Romanichals-nak (romnicsel) nevezett „angol utazók" (*travellers*), valamint a Bashalde (zenész) néven emlegetett egykori közép-európai (egy forrás szerint „magyar–szlovák") romák. Egy további csoportot képeznek azok, akik az elmúlt tizenöt-húsz évben érkeztek az Egyesült Államokba („új hullám"). Ehhez

14 Ian Hancock professzor, a Texasi Egyetem Roma Tanulmányok Intézetének, Roma Archívumának és Dokumentációs Központjának az igazgatója [apai részről magyar (romungro) gyökerekkel rendelkezik]. A University of Texas (Austin) az egyetlen felsőfokú oktatási intézmény az Egyesült Államokban, ahol roma nyelvet, történelmet, kultúrát tanítanak.

15 [online] http://www.radoc.net/radoc.php?doc=presentation&lang=en [2012.11.05.]

a csoporthoz tartozók különböző európai országokból származnak, a roma nyelv más-más dialektusait beszélik, angolul nem tudnak jól. Több amerikai forrás is megemlíti, hogy a cigányok meglehetős távolságot tartanak a *gádzsó*, azaz a nem roma közösségektől, s ez az egyik fő oka annak is, hogy a szülők gyermekeiket – különösen a serdülőkort követően – vonakodnak iskolába küldeni.

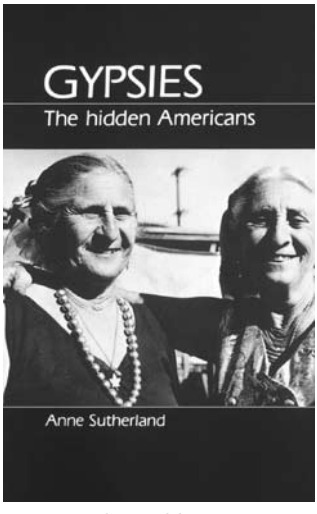

Gypsies. The Hidden Americans *című könyv címlapja*[16]

A romákat az Egyesült Államokban gyakran „rejtett amerikaiaknak" („hidden Americans") is nevezik. Anne Sutherland[17], a Kaliforniai Egyetem antropológia-professzora a *Cigányok, a láthatatlan amerikaiak* című könyvében a Vlah (oláhcigány) csoportról ír. Kutatásai alapján létszámuk 500 ezer fő, és a saját nyelvüket beszélik. A szerző, aki éveket töltött egy roma közösségben, egyedülálló módon mutatja be a mindennapjaikat, társadalmi-szociális kapcsolataikat, kultúrájukat, szokásaikat. Különálló, távolságtartó, bonyolult és különleges a romák élete, az a mód, ahogy megőrizték a tradicionális életüket, múltjukat, hagyományaikat. Felmerül a kérdés, hogyan kerülték el az asszimilációt, hogyan tartják távol magukat az amerikai társadalomtól, a közélettől, hogyan szervezik életüket, és miben hisznek, van-e vallási összetartozásuk. Ez csak néhány azon kérdések közül, amelyeket a szerző felvet munkájában a „rejtett amerikaiakról".

A roma kisebbséget egészen 1972-ig nem ismerték el az Egyesült Államokban, a „rejtett amerikai" elnevezés pedig onnan ered, hogy etnikai hovatartozásukat letagadják, vagy nem vallják be.[18] Mivel Amerikában igen sok kisebbségi csoport található, amelyek tagjait külsejük alapján nehezen lehet megkülönböztetni egymástól, igen könnyű egy roma származású egyénnek például amerikai indiánnak kiadni magát. (Ugyanezt teszik a hispánok és a dél-európai bevándorlók is.) Az amerikaiak tele vannak negatív előítéletekkel a romákkal kapcsolatban, valóságos helyzetükről viszont igen keveset tudnak, Hollywood pedig sokszor hamis, romantikus képet közvetít róluk.

A korábban már hivatkozott Ian Hancock, negyven éve (1972-től) a Texas Egyetem (Austin) egyetem tanára. Nevéhez fűződik az egyetemen beindult roma kurzus – az első egyetemi program Texasban –, továbbá az egyetem Dokumentációs Központjának vezetése, amely a legnagyobb roma dokumentumgyűjtemény a világon. Itt megtalálhatók azon

16 [online] http://www.amazon.com/Gypsies-Hidden-Americans-Anne-Sutherland/dp/0881332356 [2012.11.05.]

17 Sutherland, Anne: *Gypsies. the Hidden Americans.* Taylor and Francis, 1975, 330; Waveland Press, 1986, 330. [online] http://books.google.hu/books/about/Gypsies.html?id=VsoOAAAAQAAJ&redir_esc=y [2012.11.05.]

18 Harmadik, sőt második generációs roma fiatalok sokszor nincsenek is tisztában valódi etnikai hovatartozásukkal. Vö: *Gypsy Americans* c. internetes oldalhoz .[online] http://www.everyculture.com/multi/Du-Ha/Gypsy-Americans.html [2012.11.05.] fűzött olvasói levelekkel.

amerikai tanulmányok, amelyek a roma történelemmel, nyelvvel és kultúrával foglalkoznak. Hancock professzor egyébként az ENSZ jószolgálati nagykövetéként képviseli a világon élő 12-15 millió (köztük az Amerikában élő egymillió roma) érdekeit. Hancock egyedüli romaként tagja volt az Egyesült Államok Holokauszt Emléktanácsának (US Holocaust Memorial Council) is. A Pennsylvaniai West Chester Egyetemen posztgraduális ösztöndíjat alapított, amelyet róla neveztek el (Ian Hancock Graduate Fellowship in Holocaust and Genocide Studies). Annak ellenére, hogy nagyszerű eredményeket tudott felmutatni, Ian Hancocknak a holokausztról és a porrajmosról kifejtett álláspontja heves vitákat és ellentmondásokat váltott ki.[19]

A Texas Egyetemen az előadások a romákkal szembeni előítéletekkel is foglalkoznak. Tantárgyaik gyakran irodalmi példákon keresztül mutatják be az 1000 évvel ezelőtti Indiából elindult roma vándorlást a Balkán és Európa más országaiba. Versek, színdarabok és filmek segítségével tárják fel a múltat. Bemutatják mindazon történelmi tényeket, a kialakuló életmódot, ahogy a vándorló cigányok letelepedtek az USA-ban. Mindezt Hancock kurzusai a mítosz és a realitás fogalmai között tárják fel.[20] A tantárgyak között szerepel India történelme, Bizánc előtti, majd a késői Bizánc-korszak, politika, politikai szervezetek felépítése, egészségügy, identitás kérdése, a nők helyzete, az egészségügy, a „gypsy" imázs az irodalomban, filmek és videók, disszertációk és tézisek készítése, bibliográfiák és magánlevelezések publikálása, életmód és tanácsadás, vagonok és sátrak építése, szerkezete, általános bánásmód és a vallás. Nagy szerepet kap a holokauszt ismeretek kurzusa, a nemzetközi jog és a zene is.

A texasi Roma Irattár és Dokumentációs Központ logója[21]

A Roma Irattár és Dokumentációs Központban megtalálhatók a nemzetközi emberjogi csoportok jelentései, amelyek bemutatják a romák elleni diszkriminációt és a rendőri erőszakot, illetve a neonáci bandák támadásait, a foglalkoztatásban és a szociális szolgáltatásokban elszenvedett igazságtalanságokat világszerte. „Mi vagyunk a legnagyobb etnikai kisebbség Európában, de nincs politikai, katonai és gazdasági erő mögöttünk, amely megvédene bennünket" – vallja Hancock – „már gyerekként kíváncsi voltam, kik azok, akiket gyakran kilakoltattak, és akikkel a törvény »rosszul« bánt. Fiatal koromban elfogadtam azt a tényt, hogy a fehér emberek így bánnak az olyan népekkel, mint mi, […] bűnbakot kerestek, és mi voltunk a bűnbakok."[22]

19 [online] http://www.radoc.net/radoc.php?doc=art_e_holocaust_responses&lang=en&articles=true [2012.11.05.]

20 [online] http://www.radoc.net/radoc.php?doc=materials&lang=en [2012.11.05.]

21 [online] http://www.radoc.net

22 [online] http://www.utexas.edu/cola/depts/linguistics/faculty/ianh [2012.11.05.]

Az 1970-es években Hancock erőfeszítéseket tett arra, hogy a Texas Egyetemen mobil roma nyelviskolát létesítsenek a roma/angol írástudás-olvasás terjesztése érdekében (lásd *hasonlóképpen a beduinok problémáját Izraelben, ahol a vándor életmódú beduinok letelepítése, oktatási rendszerbe való beillesztése és szocializációja igen nagy kihívás volt az izraeli társadalomban*).

*

Az amerikai népszámlálásokat a romák gyanakvása kíséri. Egy belső feljegyzés szerint „többen még mindig emlékeztek a Hitler alatti cigányüldözésekre, és a népszámlálást a cigányok a személyazonosítás olyan módszerének tartották, amely «következményekkel» járhat".[23] A népszámlálás célja a kongresszusi körzetek lélekszámának és határainak megállapításán túl, a nemzet munkaerőhelyzetének és katonai erejének felmérése, a 16 évnél idősebb fehér férfiak számának megállapítása volt.

1790 óta tízévenként tartanak népszámlálást Amerikában. Az első, 1790-es cenzus során hat kérdésre kellett válaszolni: a családfő neve; a szabad, fehér, 16 éven felüli férfiak száma; a szabad, fehér, 16 éven aluli férfiak száma, a szabad, fehér nők száma; az egyéb szabad emberek száma és a rabszolgák száma. Az 1850-es és 1860-as cenzusok már csak a szabad emberekre vonatkoztak, és a rabszolgák nevét, nemét, számát és tulajdonosuk adatait külön lapon kellett beszolgáltatni. Itt a szabad polgárok önbevallás alapján a bőrszínükre („color") vonatkozó nyilatkozatot tettek: választhattak a fehér, fekete vagy mulatt kategóriából.

Míg a 19. század végéig a népszámlálás rasszokra vonatkozó megállapításai a „fehér faj" felsőbbrendűségének igazolását célozták (a bőrszín, azaz az egyének biológiai különbségeinek hangsúlyozása révén), később a hangsúly a „másság"-ra helyeződött. Az 1910-es népszámláláson már a „bőrszín vagy faj"-ra (race) vonatkozó kérdés szerepelt. 1920-tól pedig egy felsorolás is megjelent, amelyből a válaszadó választhatott a fehér, fekete, mulatt, indián, kínai, japán, filippin, hindu, koreai vagy egyéb kategóriák közül. Az 1970-es népszámlálás óta az állampolgároknak feltett kérdések között külön is szerepel, hogy latin/hispán származásúak-e, és ha igen, melyik csoporthoz tartoznak.

1990-ben eltűnt a bőrszínen alapuló kategória, és a „faj" maradt az egyedüli megjelölés. 2000-ben történt először, hogy az egyének „kevert faj" (mixed race) kategóriába sorolhatták magukat.[24]

A népszámlálás eredményei támpontokat adnak a hivatalos szervek számára oktatási, foglalkoztatási és diszkrimináció ellenes intézkedések kidolgozásában.

A népszámlálás és a születések regisztrálása révén megállapítható az amerikai népesség összetétele etnikum és rassz alapján. Ezzel kapcsolatban szem előtt kell tartani a legfontosabb amerikai szabályt: a rassz[25] és az etnikum megállapításának alapja az önmeghatározás/

23 [online] http://madeinamerica.blog.hu/2010/08/29/kik_azok_az_amerikai_ciganyok [2012.11.05.]

24 Papp, 2010.

25 Az emberi fajon (homo sapiens) belüli, sajátos jegyekkel rendelkező csoportokat rasszoknak nevezik. Az amerikai népesség- és foglalkoztatási statisztikákban az alábbi rasszokat különböztetik meg: amerikai indián, ázsiai, fekete vagy afrikai-amerikai, hispán vagy latino, hawaii bennszülött vagy csendes-óceáni, fehér. Vö: OMB, 1997, 16.

önbevallás (self-identification), azaz amilyennek az egyén saját magát tartja. Ez a döntés szerepel mind a népszámlálási kérdőíven, mind a gyermek születési bizonyítványában. Sem a népmozgalmi felmérésekben, sem a születések regisztrálásában nem találunk utalást a „roma” vagy a „cigány” etnikumra.

A 2010. évi népszámlálásnak a rasszra vonatkozó kérdései:[26]

5. Is this person of Hispanic, Latino, or Spanish origin?

- ☐ **No**, not of Hispanic, Latino, or Spanish origin
- ☐ Yes, Mexican, Mexican Am., Chicano
- ☐ Yes, Puerto Rican
- ☐ Yes, Cuban
- ☐ Yes, another Hispanic, Latino, or Spanish origin — *Print origin, for example, Argentinean, Colombian, Dominican, Nicaraguan, Salvadoran, Spaniard, and so on.*

6. What is this person's race? *Mark* ☒ *one or more boxes.*

- ☐ White
- ☐ Black, African Am., or Negro
- ☐ American Indian or Alaska Native — *Print name of enrolled or principal tribe.*

☐ Asian Indian	☐ Japanese	☐ Native Hawaiian
☐ Chinese	☐ Korean	☐ Guamanian or Chamorro
☐ Filipino	☐ Vietnamese	☐ Samoan
☐ Other Asian — *Print race, for example, Hmong, Laotian, Thai, Pakistani, Cambodian, and so on.*		☐ Other Pacific Islander — *Print race, for example, Fijian, Tongan, and so on.*

- ☐ Some other race — *Print race.*

26 [online] http://2010.census.gov/2010census/text/ [2012.11.05.]

22. MOTHERFS RACE (Check one or more races to indicate
what the mother considers herself to be)
White
Black or African American
American Indian or Alaska Native (Name of the enrolled or principal tribe)_____
Asian Indian
Chinese Filipino Japanese Korean
Vietnamese
Other Asian (Specify)_____
Native Hawaiian
Guamanian or Chamorro
Samoan
Other Pacific Islander (Specify)_____
Other (Specify)_____

2010-es amerikai születési bizonyítvány részlete:[27]

A bevándorolt roma csoportok nem homogének, és csak napjainkban szerveződnek. Nem ismert, hogy szükséges-e – és ha igen, milyen – különleges iskolai ellátás a gyermekeik számára. A „régebbi” roma népesség létszáma viszonylag alacsony, elhelyezkedésük területileg szétszórt, ez megnehezíti, hogy ténylegesen részt vegyenek az etnikai alapon szervezett speciális iskolai programokban.

A hagyományokhoz ragaszkodó roma családok túlnyomó többségében hiányzik az asszimiláció készsége. Roma szempontból a formális oktatás nem elfogadható, mivel előírja a romák belépését a gádzsó (nem roma) világba: ez szerintük kultúrájukkal ellentétes és „tisztátlan”. Ellenzik a koedukált oktatást, a fiúk és lányok együttlétét az osztálytermekben. A tantervek témakörei (curriculum) is kifogásolni valót hagynak maguk után. Elfogadhatatlannak találják, hogy a befogadó iskolák bürokratikus módon kötelezik a roma tanulókat, hogy azonosítsák magukat fajukkal/rasszukkal, igazolják roma származásukat.

Az Egyesült Államokban a roma minden rendelkezésére álló eszközzel otthon akarja tartani a gyermekét. Ennek eredménye a tömeges iskolakerülés. A legtöbb felnőtt roma az Egyesült Államokban írástudatlan, vagy legjobb esetben funkcionális analfabéta (azaz 5. osztályos olvasás szintjén áll).

A roma családok számára az oktatás sok esetben kényszert jelent. Az általános tankötelezettség rendelkezéseinek megfelelően a roma iskolakerülők, illetve azok szülei büntethetők, a büntetés több esetben letartóztatást vagy átmeneti őrizetbe vételt is jelenthet.

A fenntartásaik között szerepel, hogy az osztályteremben a roma diákok „amerikanizálódnak”. A tantervben, illetve a tankönyvekben nincs említés a roma történelemről, a hovatartozásukról, kultúrájukról. És amikor a „cigányok”, azaz a cigánytéma mint olyan megjelenik az órákon, mindig negatív színben tűnnek fel, különösen a gyermekeknek szánt

27 U.S. Standard Certificate of Live Birth. [online] http://www.cdc.gov/nchs/data/dvs/birth11-03final-ACC.pdf [2012.11.05.]

szépirodalmi művekben. Továbbá, a nyugati kultúrában hősként feltüntetett történelmi személyiségek túl sok esetben ugyanazon személyek, akik a romákat elüldözték, illetve halálukat okozták. Az iskolák nemcsak nem tanítják meg a gyermekeket arra, hogy hogyan legyen belőlük jobb cigány, de úgy tűnik, inkább homogenizálják és megfosztják őket etnikai hovatartozásuk tudatától (de-ethnicize) is.

Az amerikai romaszakértők megállapításai szerint főleg a Vlah (oláh) cigánycsoportok gyermekei vesznek részt a kötelező alapfokú oktatásban. A fenti fenntartásaik és kirekesztettségük miatt azonban a gyermekek néhány év után kimaradnak az iskolából. A szakértők emiatt erőteljesen szorgalmazzák speciális iskolák, osztályok indítását, amely megfelelő kereteket teremtene a fent vázolt nehézségek leküzdésére. Nem világos azonban, vajon ezek az elképzelések eredményre vezetnének-e.

1965-re datálódnak a roma speciális („alternatív") oktatás kezdetei. Az 1960-as évtized volt a kialakuló etnikai önérvényesítés korszaka, kisebbségi oktatási programok jöttek létre, alkalmazni kezdték a pozitív diszkrimináció elvét. A roma csoportok különleges esetet képeztek: míg az USA-ban élő nagyobb létszámú társadalmi kisebbségek teljesen tisztában voltak hovatartozásukkal, és az amerikai társadalom is elismerte az afroamerikai és latino kisebbség speciális oktatási igényeit, a közel egymilliós roma népességgel ezek az elképzelések nem számoltak. A romák nem rendelkeztek sem szociális, sem társadalmi, sem polgárjogi programmal, rájuk vonatkozóan nem születtek szövetségi rendelkezések. Nem volt megfelelő iskolai program, ennek ellenére ez az időszak felkeltette a polgárjogi harcok iránti érdeklődést a roma közösségekben. A polgárjogi törvény ösztönözte az oktatásban részt vevő tanulókat és szüleiket, hogy legalább a hivatalos alapfokú oktatás-képzésben vegyenek részt, hiszen ez elkerülhetetlenül szükséges az egyre inkább fejlődő világban. Ilyen körülmények közt jött létre első sikeres roma iskola Richmondban (Kalifornia állam), amely hét évig működött. Az iskola alapító igazgatója, a *Gypsies. The Hidden Americans* című könyv írója, Anne Sutherland volt.

A richmondi kísérletet kezdetben nemcsak oktatási-művelődési, hanem szociális és jogi célkitűzések és megfontolások indokolták; hogy ti. elkerüljék a szülők megbüntetését az általános iskolakötelezettség megszegéséért. A tapasztalatok szerint a gyermekek – bizonyos korlátok között – élvezték az iskolát, a szülők társadalmi státusa is erősödött az által, hogy részt vettek az iskolatanács munkájában. A richmondi kísérlet nyomán számos más városban (Portland, Seattle, Tacoma, Spokane, Chicago, Baltimore, Philadelphia) hasonló intézkedések hoztak az 1960-70-es években.

A kísérlet sikeréhez jelentősen hozzájárult az, hogy az oktatási hatóságok felkérésére speciális cigány tanácsadók segítettek a szülők és az iskola közötti kapcsolattartásban, és munkájukat egy nem roma származású, a hátrányos helyzetű gyermekekkel foglalkozó amerikai szakember segítette. Annyit sikerült elérni, hogy a négy-ötéves roma gyerekek rendszeresen jártak iskolába (Head Start), igaz, csupán két-három órát töltöttek ott a szülők kívánsága és a tanácsadók ajánlása nyomán.[28]

28 [online] http://www.columbialawreview.org/assets/pdfs/110/4/Greenberg.pdf. [2012.11.05.]

A Washington állambeli Tacoma város roma iskolája[29]

A roma gyermekek speciális oktatását szolgálhatta volna az úgynevezett Texas-javaslat[30], amelyet Hancock professzor készített és terjesztett elő az állami oktatási hatóságoknak. A javaslat egy mobil iskola megalapítását célozta, amelynek buszai Texas állam urbánus területeit (Houston, San Antonio, Dallas/Fort Worth, Waco, Austin nagyvárosok és környéke) meghatározott rendszer szerint felkeresi, és tanterv szerint oktatja a diákokat – és igény szerint a felnőtteket is.

A Hancock által kidolgozott javaslat szerint a mobil iskolában kizárólag roma pedagógusok tanítottak volna, a tanterv a kétnyelvű közoktatás alapozó tananyagaira épült volna, a speciális roma tantárgyak (írás-olvasás, szövegértés és szövegalkotási kompetenciák angol és roma nyelven, alapvető matematikai készségek, roma történelem, kultúra, romák az Egyesült Államokban, amerikai jogi ismeretek) tartalmát a roma közösségek képviselői dolgozták volna ki, és hagyták volna jóvá. (I. Hancock javaslata alapfokú szegregált oktatásban látta/látja romák későbbi társadalmi elfogadottságának lehetőségét.) A közösségek képviselőinek bevonása biztosította volna, hogy a tananyag támogassa a roma értékeket és kultúrát, ne erőltesse a romák asszimilációját. [31]

A javaslat végül nem valósult meg: a Reagan-kormányzat jelentős mértékben csökkentette a kisebbségek támogatását, ennek esett áldozatul Hancock kezdeményezése, hetekkel a megvalósulása előtt.[32]

29 [online] http://search.tacomapubliclibrary.org/images/dt6n.asp?krequest=subjects+contains+Head%20Start%20and%20Tacoma%20. [2012.11.05.]

30 The Schooling of Romani Americans: An Overview[online] http://www.radoc.net/radoc.php?doc=art_g_education&lang=en&articles=true [2012.11.05.], Appendix.

31 Hancock, 1999. Appendix

32 Uo.

A Pariah Syndrome című könyv címlapja[33]

Nyomon lehet követni Amerikában az 1960-as évek végéig a kezdeti lendületet, hogy alternatív iskolákat hozzanak létre a roma gyerekek számára, ekkor a polgárjogi mozgalmak hatására megnőtt az érdeklődés az amerikai etnikai kisebbségek iránt. Nyomon lehet követni az érdeklődés hanyatlását is, ami a belső és külső tényezők hatására alakult ki. Külső tényező: az addig rendelkezésre álló források csökkenése és az (esetleges) változó kormányzati politikai támogatás a kisebbségek számára, valamint az általános tudatlanság az establishment részéről: kik és milyenek egyáltalán a roma amerikaiak. Az iskoláknak nem sikerült önállóan fenntartani magukat. Az alapvető kulturális és társadalmi különbségek terén a romákat és a nem romákat egy világ választotta el. Szakképzett segítség, az oktatók-pedagógusok és adminisztrátorok hiánya mind jobban eltávolította a romákat a lakosság egészétől. A Hopwood-döntés (1996) véget vetett a pozitív diszkriminációnak, és a jövőre nézve lehetetlenné tette további szövetségi és helyi kormányzati források juttatását az alternatív és egyházi iskolák számára.[34]

Néhány amerikai városban roma oktatási programok indultak a karizmatikus-pünkösdista keresztény gyülekezetek szervezésében. Bár a roma közösségek száma csökkenőben van, részben a családi szerkezet, részben a roma közösségek földrajzi szétszórtságának következtében, a keresztény cigány gyülekezetek rendszeres keretet és fórumot biztosítanak a romák számára. Az ebben a keretben folyó oktatás alacsony hatásfokú: hiányoznak a képzett tanárok, tankönyvek és munkafüzetek, hiányzik az oktatási program akkreditációja, és az oktatás sok helyen az angol nyelvű Biblia olvasására szorítkozik. Az ilyen oktatási programoknak – egyebek között – a közös eredet, a roma egység és önérvényesítés erősítését kellene szolgálnia.

Ellentétben az európai gyakorlattal, az Egyesült Államokban kötelező volt az iskolai szegregáció a Legfelső Bíróság Brown-döntéséig (1954). Bár sok helyen születtek a deszegregációt előmozdító helyi politikai megoldások, társadalompolitikai fejlemények (a nagyvárosokban kialakult szegénynegyedek, a közép- és felsőosztály menekülése az elővárosokba) de facto előmozdította a szegregált iskolák alapítását és fenntartását. Vannak olyan vélemények, miszerint a szegregáció Európában leginkább a *nem roma és roma iskolát* jelenti, ez a leegyszerűsített magyarázat a lakóhelyi szegregációt szolgálja. Ez részben igaz. Ezen álláspont szerint egy kizárólag roma iskola nem szegregált annak ellenére, hogy diákjai könnyen, jelentős utazás nélkül el tudnának járni egy nem roma iskolába. A politikai nézetek sok esetben nem veszik figyelembe a széles körben meglevő iskolákon belüli szegregációt.

33 [online] http://www.amazon.com/Pariah-Syndrome-Account-Slavery-Persecution/dp/0897200799 [2012.11.05.]

34 1996 márciusában a Hopwood v. Texas döntésében egy szövetségi fellebbviteli bíróság elutasította, hogy a faji/etnikai hovatartozás szempontként szerepeljen az egyetemi felvételek során, még azokban az esetekben is, amikor annak célja az etnikai egyensúly létrehozása az egyetemi hallgatóság soraiban. A per megindítását az tette lehetővé, hogy a felvételi vizsgakritériumok bizonyíthatóan különbözőek voltak a kisebbségi csoportok, illetve a fehér bőrű diákok számára. Hopwood v. Texas, [78 F.3d 932 (5th Cir. 1996)] Vö: Zsigmond Anna, 2005, 186.

A roma, illetve az afroamerikai iskolák szegregációjának hasonlóságai az amerikai gyakorlat tanulmányozására késztetnek, ugyanakkor kezdetben az amerikai deszegregációt a „felgyorsítás szándéka" diktálta. Ezt a folyamatot megakasztotta a városok és az elővárosok (suburbs) közötti áthághatatlan korlát, valamint a Legfelső Bíróság döntése a pozitív diszkrimináció megtiltásáról még akkor is, ha az egyes lakóközösségek azt (ti. a deszegregációt) önkéntesen elfogadták. A felgyorsítás szándéka, illetve a deszegregációval szembeni ellenállás ellentéte szinte lázadást szított: ezt az időszakot a deszegregáció szándékos adminisztratív késleltetése, végeláthatatlan perek, az erőszakkal való fenyegetés és a tényleges erőszak jellemezték.

Bár a deszegregált iskolák száma gyorsan nőtt a polgárjogi mozgalom kiterjedésével, 1988 óta egy ezzel ellentétes folyamat, az állami iskolák *reszegregációja* vált jellemzővé.

Amikor az állami iskolákban a szegény és a kisebbségekhez tartozó gyermekek száma nő, valamint a fehér bőrű középosztálybeli gyermekek száma csökken, az iskolák ismét a rassz- és osztályhelyzet alapján differenciálódnak. A tanulók diverzitásának növelését, és az egyes tantárgyakra specializált úgynevezett magnet iskolák egyre nagyobb számban történő létrehozását célzó tervek elsősorban a diákok társadalmi-gazdasági státusán, mintsem bőrük színén alapultak; ennek eredményeképpen létrehozott úgynevezett integrált iskolákban lehetőség nyílt a tanulók sokszínű összetételét biztosítani anélkül, hogy koncentrálnák a színes bőrű gyermekeket fajilag elkülönült, nagy szegénységű iskolákban. Még ezeket a sikeres intézkedéseket is számos támadás érte.

A szegregált iskolák nem tesznek jót egyetlen gyermeknek sem. Köztudott, hogy ez katasztrofális hatással van a szegény és kisebbségi diákokra; szoros összefüggés létezik a szegregáció, az eredménytelen iskolák és a diákok lemorzsolódása között. A Johns Hopkins Egyetem kutatói és a Szövetségi Oktatási Minisztérium szerint az afroamerikai diákok csaknem fele, a spanyol ajkú (latino) diákok 40 százaléka jár ilyen iskolákba; csak 60 százalékuk képes a középiskolát négy év alatt eredményesen befejezni.

„The life of the law has not been logic; it has been experience."[35] (A jog nem logika, hanem tapasztalat.)

Ennek a megfigyelésnek a hatása lehet, hogy számos roma ellenáll a teljes integrációnak és az asszimilációnak. Attól tartanak, hogy elveszik tőlük értékeiket, a nyelvüket és hagyományaikat. A nem romák véleménye az, hogy jobb a deszegregáció, de egyben kifejezik fenntartásukat a roma szomszédsággal; vallják, hogy kellemetlenséget okoz a környékükön élő roma lakosság, ez természetesen az iskolákban is érezteti hatását.

A cigányok hiedelemvilága a természetfeletti erők létezésére és azok befolyásolhatóságára épül. Számukra ezek az erők *jelen vannak a mindennapokban*, és mindig – szokásrendbe illeszkedően – figyelni kell arra, hogy a rossz hatásokat elhárítsák, a jó hatásokat kiváltsák. Nagyon fontos számukra a lélek halálon túli élete.

Erre az archaikus hiedelemvilágra – *ráépül* az európai értelemben vett vallásosság. Mély és erős az istenhitük, a vallást közvetítőnek tekintik a transzcendencia és az evilágiság között.

35 Holmes, 1881, 2.

De a vallások dogmarendszere, a „tételes vallás” már kevéssé lényeges, szinte véletlenszerű számukra. Ha katolikus környezetben élnek – katolikus templom van a közelben –, akkor katolikusok, ám ha valami oknál fogva (például átköltözéssel) más közegbe kerülnek, akkor könnyen „váltanak” a protestáns vagy más vallásra. A rendszeres vallásgyakorlás (pl. vasárnapi istentisztelet) nemigen van meg náluk, a vallás ebben az értelemben inkább az *ünnepnapi kultúra* része, mindennapjaikat inkább az archaikus hiedelemvilág megmaradt elemei befolyásolják.[36]

A vallási intézmények támogatásának megszerzéséhez elengedhetetlen, hogy a romák leküzdjék a nemzeti és nyelvi határok támasztotta akadályokat, a vallási megosztottságot. Ez a sokféleség nehézzé teszi az összehangolást.

A protestáns közösségek azt az érzetet keltik a romákban, hogy befogadták őket, és a közösség egyenjogú tagjává váltak. Ebből arra a következtetésre juthatnánk, hogy az evangéliumi egyházak erős bázist tudnak nyújtani egy roma polgárjogi mozgalom megalakításához. A romák igen kis része aktív vallásgyakorló – ellentétben az afroamerikaiakkal, akik igen jelentős része tevékeny a vallási közösségekben. Továbbá, az egyes közösségek földrajzilag elszórtan helyezkednek el, és sokszor versenyeznek egymással. Egy kutató úgy fogalmazott: a romák igen passzívak és hanyagok a közösségben; teljes közömbösséget mutatnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az egyházak nem képesek egy roma polgárjogi mozgalom élére állni.

Néhányan megkísérelték a roma vallási közösségek egyesítését, hogy felkeltsék a roma családok érdeklődését az oktatás iránt. Ez hosszú távon lehetővé tenné, hogy a romák aktívan részt vegyenek a polgárjogi mozgalomban. Ahhoz, hogy ez valóban eredményes legyen, a roma vallási közösségeknek sokkal nagyobb létszámban kell tagságot toborozni. A hitbeli különbségek és a nyelvi eltérések azonban nem teszik lehetővé, hogy egységes országos polgárjogi mozgalmat alapítsanak.

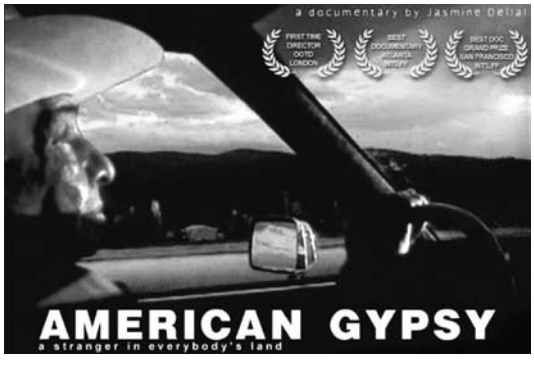

Jasmine Dellal American Gypsy című dokumentumfilmjének plakátja[37]

36 [online] http://www.erikanet.hu/system//adatbazis_fajl.php?fajl_id=53402&meret=5 [2012.11.05.]

37 [online] http://kortars.freeblog.hu/archives/2012/03/29/Cigany_Filmfesztival/ Jasmine Dellal amerikai dokumentumfilmje. Egymillió cigány él Amerikában. A legtöbb ember semmit sem tud róluk. Jasmine Dellal kamerája egy Amerikában élő cigány család életén keresztül, Jimmy Marks történetét meséli el, aki olyan közösségi vezetővé válik, aki a polgári jogokért harcolva szeretné megvédeni a családját, történelmét és a becsületét. A film számos díjat nyert, köztük a San Franciscó-i filmfesztivál legjobb dokumentumfilmjének járót.

Az amerikai polgárjogi mozgalom nem lehetett volna sikeres anélkül, hogy a civil vallási közösségek és jogvédő szervezetek ne álltak volna mögéjük. Az ezeknek a szervezeteknek köszönhető társadalmi támogatás vezetett az 1964-es polgárjogi törvény és az 1965-ös szavazati jogokról szóló törvény elfogadásához. A több százezer tagot felölelő szervezetek erőteljes akcióba léptek, amikor jogérvényesítésre volt szükség. A National Association for the Advancement of Colored People (NAACP), a NAACP Legal Defense and Educational Fund (Jogvédő és Oktatási Alap), a Leadership Conference on Civil Rights, az Urban League, a Southern Christian Leadership Conference, a Student Non-Violent Coordinating Committee és sok más csoport hozzájárult a mozgalom sikeréhez.

A Leadership Conference olyan jelentős tagsággal rendelkező szervezetekből állt, amelyek a polgárjogok területén, illetve azon kívül, egyéb területeken tevékenykedtek (ideértve a szakszervezeteket és a vallási szervezeteket és intézményeket).

Jelenleg számos roma jogvédő szervezet létezik Amerikában, de egyik sem olyan méretű, támogatottságú vagy befolyással bíró, mint az európai szervezetek bármelyike. Gondot jelent viszont azon nem cigány szervezetek igyekezete, amelyek célja az asszimiláció, így végső soron a romák „eltűnése" az integráció és az önrendelkezés megoldása helyett. Ez igen mély és elgondolkodtató helyzetet teremt. A romák jelenleg nem rendelkeznek a szükséges erős társadalmi mozgalomhoz szükséges szervezettel, nem teljesen egyértelmű, vajon az Egyesült Államokban történő közösségszervezési tapasztalatokból levont tanulságok Kelet-Európában egyáltalán alkalmazhatók-e. A roma felzárkózás megoldása csak akkor lehetséges, ha legitim és új, pozitív roma civil öntudat is megjelenik, önálló romaszempontú elemzésekkel.

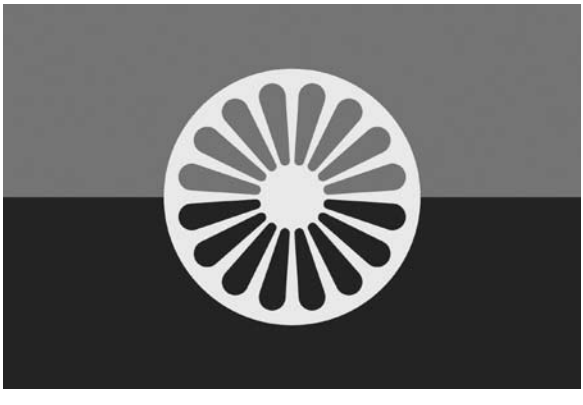

Az 1971. évi roma világkongresszuson elfogadott zászló és címer[38]

38 [online] http://en.wikipedia.org/wiki/World_Romani_Congress [2012.11.05.]

IRODALOM

Fényes Csaba – McDoland, Christina – Mészáros Anita (szerk.; 1999): *The Roma Education Resource Book.*, [online] http://www.osi.hu/iep/minorities/ResBook1/ResBookAll.htm] [2012.11.05.]

Gay y Blascol, Paloma (2008): Cigány/roma diaszpóra. Egy összehasonlító perspektíva. In *Regio*, 19. 4. sz, 24–49. [online] http://www.epa.uz.ua/00000/00036/00072/pdf/025-049.pdf [2012.11.05.]

Greenberg, Jack (2010): Report on Roma Education Today: from Slavery to Segregation and Beyond. In *Columbia Law Review*, 110. 4. sz. 919–1001.

Hancock, Ian (1999): *The Schooling of Romani Americans: An Overview*. Keynote Paper read before the Second International Conference on the Psycholinguistic and Sociolinguistic Problems of Roma Children's Education in Europe. Varna, Bulgaria, May 27–29. [online] http://www.reocities.com/~patrin/schooling.htm [2012.11.05.]

Hancock, Ian (1987): *The Pariah Syndrome: An account of Gypsy slavery and persecution.* Karoma Pub lishers, Inc.,Ann Arbor, Michigan. [online] http://radoc.net/radoc.php?doc=art_k_the_pariah_syndrome&lang=en&articles=true [2012.11.05.]

Holmes, Oliver Wendell, Jr. (1881): *The Common Law*. Project Gutenberg EBook. Little, Brown and Company, Boston. [online] http://www.gutenberg.org/ebooks/2449 [2012.11.05.]

Office of Management And Budget (OMB) Revisions to the Standards for the Classification of Federal Data on Race and Ethnicity. Federal Register Notice, October 30, 1997. [online] http://www.whitehouse.gov/omb/fedreg_1997standards [2012.11.05.]

Pap András László (2010): Tarka számok: népszámlálási adatok gyűjtésével kapcsolatos viták az Egyesült Államokban. In *Kisebbségkutatás*, 4. sz. [online] http://www.hhrf.org/kisebbsegkutatas/kk_2010_04/cikk_nyomtatas.php?id=1883 [2012.11.12.]

Sutherland, Anne (1975; 1986): Gypsies, the Hidden Americans. Taylor and Francis Publishers; *Waveland Press*, 330. [http://books.google.hu/books/about/Gypsies.html?id=Vs0OAAAAQAAJ&redir_esc=y] [2012.11.20.]